

A Critique of Richard Dawkins's Account of the Existential Problem of Systemic Evil

Fatemeh Ahmadi*

Hossein Falahi Asl**

Abstract

This paper argues that the problem of evil is not exclusively a theological issue for theists. A distinct version of it, termed the “Existential Problem of Systemic Evil,” challenges both theism and atheism alike. This problem, especially when applied to atheism, presents a deeper dilemma due to its implications regarding the structural nature of suffering. By asserting that not only particular events but the entire biological structure of the world is fundamentally marked by evil, this critique undermines any optimistic view of existence. The article demonstrates that both many theists and contemporary atheists—most notably Richard Dawkins—implicitly accept an existential optimism: a belief that the world is overall good and life within it is worth gratitude and joy. However, this optimism is inconsistent with the pervasive systemic suffering observed in nature. Hence, the systemic evil problem becomes a potent critique not just of theism, but also of naturalistic atheism.

Keywords: Systemic Existential Evil, Classical Problem of Evil, Biological Order, Existential Optimism, Atheism, Theism.

* Assistant Professor, Department of Philosophy and Islamic Theology, Lorestan University, Iran (Corresponding Author), Ahmadi.f@lu.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Philosophy and Islamic Theology, Lorestan University, Iran, Falahi.h@lu.ac.ir

Date received: 22/06/2024, Date of acceptance: 09/01/2025

Introduction

The existence of evil and suffering in the world has long been a fundamental concern in theology and philosophy of religion. Historically, the most prominent articulation of this problem is found in the writings of David Hume, and prior to him, Epicurus. The traditional problem of evil challenges the coherence of belief in an omnipotent, omniscient, and wholly benevolent God given the undeniable reality of evil in the world. Richard Dawkins, one of the most vocal contemporary atheists, revives this challenge by portraying suffering as pervasive, deeply embedded in nature, and incompatible with theistic claims. While the classical formulation targets theists, this paper proposes that evil poses an equally serious, if not greater, challenge to atheism. A particular form of this issue, named the "Existential Problem of Systemic Evil," suggests that evil is not merely episodic but structurally ingrained in biological reality itself. This critique is advanced especially against forms of atheism-like that of Dawkins-which maintain a surprisingly optimistic stance toward life and the universe.

Materials and Methods

This research employs a conceptual and philosophical analysis, drawing from primary texts by Richard Dawkins and classical theodicy literature. The methodology is qualitative and analytical, rooted in hermeneutical reading of Dawkins's corpus, particularly focusing on themes related to existential meaning, suffering, and gratitude. The article also applies critical social theory to examine the metaphysical assumptions underlying Dawkins's naturalism.

Key texts include:

- **Richard Dawkins**, *The God Delusion* (2006)
- **Richard Dawkins**, *The Magic of Reality* (2011)
- Classical sources such as:
 - David Hume's *Dialogues Concerning Natural Religion*
 - Swinburne's theodical responses

Dawkins's writings are analyzed not merely for direct claims but also for implied metaphysical and axiological commitments regarding the nature of the world and human existence.

Discussion ∞ Result

Dawkins argues that the sheer ubiquity of suffering-observable across the evolutionary history of life-makes belief in a benevolent deity untenable. However, this paper

highlights a contradiction in his view. Despite acknowledging immense suffering, Dawkins simultaneously expresses sentiments of wonder, gratitude, and existential joy toward the universe, often celebrating life's complexity and grandeur. This duality is read as a form of "existential optimism." Yet, if systemic suffering is indeed a biological constant—an inherent feature of the evolutionary system—then such optimism is logically incoherent. Unlike theists, atheists lack the metaphysical resources to redeem suffering through eschatology or divine justice. Hence, they face a more acute form of the existential problem of evil. Moreover, this systemic form of evil—wherein predation, disease, decay, and death are built into the natural order—cannot be addressed by theodical strategies. Instead, it raises the question: on what grounds does the atheist maintain that life is meaningful or worth celebration in the face of such overwhelming systemic brutality?

The key finding of this paper is that the existential problem of systemic evil turns the traditional critique of theism on its head. By framing suffering as ontological rather than episodic, the critique extends beyond religion to challenge secular naturalism. In this framework, Dawkins's atheism appears vulnerable: his worldview presumes a baseline positivity toward existence that the biological structure of suffering cannot justify. The systemic evil argument thus serves as a powerful philosophical tool—not only against theodicies but also against atheistic existential meaning-making. While theists may appeal to divine purpose to contextualize suffering, atheists like Dawkins must either abandon existential optimism or confront the full nihilistic implications of a suffering-laden cosmos.

Conclusion

The existential version of the problem of systemic evil expands the scope of traditional theodicy discourse. It introduces a shared philosophical challenge to both theists and atheists, questioning the coherence of optimistic outlooks in a world marked by structural suffering. In doing so, it calls for deeper reflection on the foundations of meaning, gratitude, and the nature of reality—regardless of one's theological or atheistic commitments.

Bibliography

Persian Sources (translated)

Sayyar, Pirooz, *The Old Testament and The New Testament*, translated by Ney Publishing [in Persian]

English Sources

- Adams, Marilyn McCord. (1989). "Horrendous Evils and the Goodness of God." *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume* 63
- Adams, Robert Merrehew. (1972). "Must God Create the Best?" *Philosophical Review* 81
- Benatar, David. (2006). *Better Never to Have Been: The Harm of Coming into Existence*. Oxford: Clarendon Press.
- Bishop, John. (2010). "Secular Spirituality and the Logic of Giving Thanks." *Sophia*
- Christina, Greta. (2011). "Intransitive Gratitude: Feeling Thankful in a Godless World." *Freethoughtblogs*, 28 November. <http://freethoughtblogs.com/greta/2011/11/28/intransitivegratitudefeelingthankfulinagodlessworld/>.
- Colledge, Richard J. (2013). "Secular Spirituality and the Hermeneutics of Ontological Gratitude." *Sophia* 52: 27–43.
- Darwin, C. (1859). *On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life*. John Murray, London.
- Darwin, C. (1839/2002). *The Voyage of the Beagle*. Dover Publications. New York.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. (Volume 1). Chicago & New York. RandMacNally & Company Publishers.
- Dawkins, Richard. (2006). *The God Delusion*. Boston: Houghton Mifflin.
- Dawkins, Richard. (2000). *Unweaving The Rainbow: Science, Delusion and the Appetite for Wonder*. Publisher: Mariner Books
- Dawkins, Richard. (2009). "Atheism is the New Fundamentalism." Debate sponsored by Intelligence Squared at Wellington College, New Zealand, 29 November. <https://www.youtube.com/watch?v=I5PPIOuTBFM>
- Dawkins, Richard. (2010). "The Greatest Show on Earth." Paper delivered at the University of Auckland, New Zealand, 13 March.
- Dawkins, Richard. (1990). *The evolution of evolvability*. In *Artificial Life* (Langton, C, ed). Addison-Wesley. New York.
- Dawkins, Richard. & Krebs, J. R. (1979). *Arms races between and within species*. *Proceedings of the Royal Society of London: Series B*
- Dawkins, Richard. (1989). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University press.
- Dawkins, Richard. (1982). *The Extended Phenotype*. Oxford: W. H. Freeman.
- Dawkins, Richard. (1986). *The Blind Watchmaker*. Harlow: Longman.
- Dawkins, Richard. (1995). *River Out of Eden*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Dawkins, Richard. (1997). *Climbing Mount Improbable*. New York: Norton.
- Dawkins, Richard. (2003). *A Devil's Chaplain, Reflections on Hope, Lies, Science And Love*, Boston: Houghton Mifflin..
- Dawkins, Richard. (2004). *The Ancestors Tale: A Pilgrimage To The Dawn Of Life*. London: Penguin.

- Dawkins, Richard . (2011). *The Magic Of Reality: How We Know What,s Reality True*. Free Press.
- Dawkins, Richard. (2009). *The Greatest Show On The Earth: The Evidance For Evolution*. Free Press.
- Dougherty, Trent. (2014). *The Problem of Animal Pain: A Theodicy for All Creatures Great and Small*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Draper, Paul. (1989). "Pain and Pleasure: An Evidential Problem for Theists." *Noûs*
- Draper, Paul. (2012). "Darwin's Argument from Evil." In *Scientific Approaches to the Philosophy of Religion*, edited by Yujin Nagasawa, 49–70. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kurtz, Paul. (2004). *Affirmations: Joyful and Creative Exuberance*. Amherst, NY: Prometheus Books.
- Lacewing, Michael. (2015). "Can NonTheists Appropriately Feel Existential Gratitude?" *Religious Studies* 52: 145–65.
- Levy, Neil. (2002). "The Apology Paradox and the NonIdentity Problem." *Philosophical Quarterly* 52: 358–68.
- Malthus, Thomas R. ([1798] 1982). *An Essay on the Principle of Population; and, A Summary View of the Principle of Population*, edited with an introduction by Antony Flew. Harmondsworth: Penguin.
- Miele, Frank. (1995). "Darwin's Dangerous Disciple: An Interview with Richard Dawkins." *Sceptis* 3 (4). https://sceptis.net/eng/articles/id_3.php/.
- Morris, Thomas V. (1984). "Duty and Divine Goodness." *American Philosophical Quarterly* 21: 261–8.
- Murray, Michael J. (2008). *Nature Red in Tooth and Claw: Theism and the Problem of Animal Suffering*. Oxford: Oxford University Press.
- Parfit, Derek. (1984). *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Rolston, Holmes, III. (1994). "Does Nature Need to be Redeemed?" *Zygon*
- Swinburne, Richard. (1981). *Faith and Reason*. Oxford: Clarendon Press.

نقدی بر روایت داوکینز از مسئله وجودی شر نظام‌مند

فاطمه احمدی*

حسین فلاحی اصل**

چکیده

در این مقاله استدلال می‌شود که مسئله شر تنها مشکل خداباوران نیست. رونوشتی از مسئله شر تحت عنوان «مسئله وجودی شر نظام‌مند» وجود دارد که هم بر ضد خداباوری و هم الحاد به کار می‌رود. این مسئله، به‌ویژه در نقد الحاد، مؤثر و قوی است؛ زیرا الحاد در مقایسه با خداباوری، با معضلی اساسی در پاسخ به این رونوشت از مسئله شر مواجه می‌شود. در این مقاله ابتدا «مسئله شر نظام‌مند» معرفی می‌شود. این مسئله با نشان دادن اینکه نه تنها حوادث خاص یا نوعی خاص از اتفاقات در جهان، بلکه «تمام ساختار زیستی» واجد شری بنیادین است، چالشی عمیق برای هرگونه نگاه خوش‌بینانه به جهان محسوب می‌شود. در ادامه نشان داده خواهد شد که هم بسیاری از خداباوران و هم برخی از نواندیشان الحادی، همچون ریچارد داوکینز، نوعی «خوش‌بینی وجودی» را پذیرفته‌اند؛ خوش‌بینی‌ای که جهان را در کلیتش مثبت و ارزشمند دانسته، و زندگی در آن را شایسته‌ای احساس شادمانی و حتی سپاسگزاری تلقی می‌کند. این برداشت از آثار داوکینز، بر پایه‌ی تحلیل مضمون سخنان اوست، نه نقل‌قولی صریح از واژگان «شادمانی» یا «سپاسگزاری». از این‌رو، مسئله وجودی شر نظام‌مند چالشی مشترک برای نگاه‌های معناگرای دینی و طبیعت‌گرای الحادی به شمار می‌رود.

کلیدواژه‌ها: شر وجودی نظام‌مند، شر سستی، نظام زیستی، خوش‌بینی وجودی، الحاد، خداباوری.

* استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه لرستان، ایران (نویسنده مسئول)، Ahmadi.f@lu.ac.ir

** استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه لرستان، ایران، falahi.h@lu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۰

۱. مقدمه

وجود شرور و کاستی‌ها در جهان یکی از انگیزه‌ها و عواملی است که ریچارد داوکینز و برخی ملحدان به آن دست یازیده‌اند. بر اساس این انگیزه که یکی از برهان‌های الحاد است میان اذعان به وجود شرور و وجود خدای علیم و قدیر و خیر محض، تناقض وجود دارد. مشهورترین مدافع این برهان، هیوم است، اگرچه سابقه آن به اپیکور از حکمای یونان می‌رسد. در این برهان گفته می‌شود بی‌شک در عالم شروری وجود دارد. اگر خدای ادیان که عالم و خیرخواه مطلق است موجود باشد باید مانع شرور گردد. اگر هنوز شرور وجود دارد خدای ادیان یا عالم مطلق نبوده یا قادر مطلق نبوده و یا خیرخواه مطلق نبوده است. در حالی که چنین خدایی را فرض کرده بودیم. پس فرض وجود خدای ادیان نادرست بوده است (Swinburn, 1981: 113).

این ادعا که درد و رنج در طبیعت چالشی برای خداباوری محسوب می‌شود، ادعای جدیدی نیست. داوکینز معتقد است به هر کجای جهان که بنگریم مردمی را می‌بینیم که در رنج به سر می‌برند؛ رنجی که به درازنای تاریخ بشر وجود داشته است. وجود شر در جهان ما انکارناپذیر است. مسئله شر از دغدغه‌های بشر و از مناقشه‌انگیزترین مسائل در الهیات است. وی وجود شر و شرور را دست‌مایه‌ای بسیار قوی علیه خداباوران و اعتقادات دینی آنها قرار داده است و معتقد است وجود شر با مدعیات دینی درباره خداوند ناسازگار است و باید کنار گذاشته شوند (Dawkins, 2006: 87). وی ادعا می‌کند که مسئله شر قوی‌ترین و موثرترین برهان علیه خداباوری را تشکیل می‌دهد. در حقیقت، وی بدینوسیله خداباوری را رد و از الحاد حمایت می‌کند، زیرا گمان نمی‌کند که خداباوری بتواند با موفقیت از عهده پاسخ به این مسئله بربیاید (Dawkins, 2011: 91).

در این مقاله استدلال می‌شود که مسئله شر تنها مشکل خداباوران نیست. رونوشتی از مسئله شر تحت عنوان «مسئله وجودی شر نظام‌مند» وجود دارد که هم برضد خداباوری و هم الحاد به‌کار می‌رود. این مسئله بالاخص علیه الحاد، مؤثر و قوی است؛ زیرا الحاد در مقایسه با خداباوری با یک معضل اساسی در پاسخ به این رونوشت از مسئله شر مواجه می‌شود. در این مقاله ابتدا «مسئله شر نظام‌مند» معرفی می‌شود. این مسئله با نشان دادن اینکه نه تنها حوادث خاص و یا نوع خاصی از اتفاقات در جهان، شر هستند، بلکه «تمام نظام زیستی» که شالوده هستی شر تلقی می‌شود؛ چالشی برای خداباوری محسوب می‌شود. دلیل این را که چرا این مسئله قوی‌تر و مؤثرتر از مسئله استاندارد شر است توضیح داده خواهد شد. سپس به شرح این مسئله پرداخته می‌شود که هم داوکینز و هم خداباوران معمولاً نوعی «خوش‌بینی وجودی» را

تصدیق کرده و می‌پذیرند، خوش‌بینی که جهان را درحالت کلی خوب تلقی می‌کند و ما باید برای زیستن در آن شادمان و سپاسگزار باشیم^۱. در ادامه استدلال می‌شود که با گنجاندن خوش‌بینی وجودی در مسئله شر سیستماتیک، می‌توان «مسئله وجودی شر نظام‌مند» را که علیه هر دوی خدااباوری و خدا ناباوری به کار گرفته می‌شود صورت‌بندی کرد. سپس استدلال خواهد شد که مسئله وجودی شر نظام‌مند را می‌توان به عنوان رونوشتی از مسئله شر به‌ویژه برای داوکنیز و سایر ملحدان تلقی کرد، زیرا این نوع شر علیه دیدگاه داوکنیز و الحاد نسبت به خدااباوری به‌صورت چشم‌گیری مؤثرتر و قوی‌تر است، یعنی می‌توان مسئله شر را وارونه کرد و آن را نه چالشی علیه خدااباوری بلکه برعکس، چالشی برای الحاد و دیدگاه داوکنیز دانست.

۲. مساله وجودی شر

۱.۲ روایت داوکنیز از مساله وجودی شر نظام‌مند

از نظر داوکنیز بر اساس نظریه تکامل، انتخاب طبیعی یعنی رقابت برای بقا، حاکم بر طبیعت است. برای نزدیک به چهار میلیارد سال، شمار بیرون از حدی از ارگانیسم‌ها برای بقا، رقابت و تنازع و مبارزه داشتند. در این نظام کور و بی‌رحم، ضعفا از بین رفته و حتی بازماندگان هم سرانجام اغلب بصورت دردناک و رنج‌آوری خواهند مرد (Dawkins, 2009: 46). این واقعیت چالش مهمی را برای خدااباوری بوجود می‌آورد، زیرا بنظر می‌رسد شر نظام زیستی با وجود خدای قادر مطلق و اخلاقاً کامل ناسازگار می‌باشد (Dawkins, 2006: 149). مسئله شر را می‌توان از منظر سازگاری منطقی بین وجود خدا و وجود شر (مسئله منطقی شر) و یا در قالب ارزش شر به منزله قرینه‌ای در برابر وجود خدا (مسئله شر به منزله قرینه) صورت‌بندی کرد. زمانی که در این مقاله درباره سازگاری و ناسازگاری بین خدا و شر صحبت می‌شود، هم مشکلات منطقی و هم قرینه‌گرایی مدنظر است. تمایز بین دو مسئله در اینجا زیاد مهم نیست زیرا آنچه گفته می‌شود به یکسان برای هر دو بکار می‌رود.

ممکن است ادعا شود که طبیعت نمی‌تواند خوب و بد باشد، زیرا این ویژگی‌ها تنها برای کنشگران اخلاقی بکار می‌رود (Draper, 1989: 76). با اطمینان می‌توان این ادعا را رد کرد، زیرا آنچه را که در این مقاله از آن صحبت می‌شود، می‌توان بدون بکاربردن اصطلاح «شر» صورت‌بندی کرد. به عنوان مثال، می‌توان طبیعت را به جای شر، به عنوان نظامی که شامل رنج، درد نامطلوب و رنج می‌شود، توصیف کرد و اصطلاحات «خیر» و «شر» را به منظور سادگی

بکار برد. این ادعا که درد و رنج در طبیعت چالشی برای خدا باوری محسوب می‌شود، ادعای جدیدی نیست.

در حقیقت چارلز داروین هنگامی که نظریه تکامل را ارائه کرد، حیرانی و سرگشتگی خودش را نسبت به بی‌رحمی و سنگدلی طبیعت اظهار نمود (Darwin, 1839: 21). وی این مسئله را صراحتاً با نظر به ایکنیومون از خانواده زنبورهای انگلی بررسی نمود. این زنبوران ملخ‌ها و کرم‌های پروانه را فلج می‌کنند بدون اینکه آنها را بکشند. آن‌ها صیدهای خود را درون آشیانه می‌برند و تخم‌های خود را درون بدن آنها قرار می‌دهند تا بچه‌هایشان از بدن زنده آنها تغذیه کنند. داروین به مشکل آشتی دادن چنین بی‌رحمی در طبیعت با جهان‌بینی خدا باورانه پی برد (Darwin, 1871: 90). او در نامه‌ای به آسا گری (Asa Gray) می‌نویسد:

از جهت الاهیاتی این مسئله همیشه برای من رنج‌آور است - من مبهوت و متحیرم. قصدم این نبود از نقطه نظری خدا باورانه قلم‌فرسایی کنم. اما من نمی‌توانم مانند دیگران شواهد طراحی و نیکوکاری (خدا) را در تمامی اطراف به وضوح بینم و ای‌کاش می‌توانستم. در نظرم بدبختی‌های زیادی در جهان وجود دارد. من نمی‌توانم خودم را راضی کنم که خدای نیکوکار و قادر مطلق مدبرانه زنبورهای ایکنیومون را خلق کرده باشد و با صراحت قصدش تغذیه آنها از بدن زنده کرم‌های پروانه باشد و یا اینکه گربه برای شکار با موش بازی کند^۲ (Darwin, 1859:34).

ممکن است استدلال شود که ملخ‌ها و کرم‌های پروانه یا رنجی متحمل نمی‌شوند یا رنج آنها کمینه است، زیرا سیستم‌های شناختی و حسی آنها به اندازه کافی پیچیده نیست. حتی اگر این مسئله صادق باشد، نمونه‌های بسیاری از سنگ‌دلی در طبیعت مربوط به حیوانات هشیار و حسمند وجود دارد. به عنوان مثال، همانگونه که داروین در نقل قول مذکور بیان کرد، تعداد بیرون از حدی از موش‌ها بوده و خواهند بود که زمانی که گربه‌ها با آنها بازی می‌کنند شدیداً آسیب دیده و به آهستگی و با تحمل درد و رنج بسیار می‌میرند (Darwin, 1859: 99).

داروین پیشتر در نامه‌ای در تاریخ ۱۳ جولای ۱۸۵۶ به جی.دی. هوکر (J. D. Hooker) می‌نویسد:

چه کتابی شیطان می‌تواند از روی کارهای خام، بیهوده و بصورت دهشتناک بی‌رحمانه طبیعت بنویسد! (Draper, 2012: 49) ممکن است مبالغه‌آمیز نباشد اگر طبیعت را با قفسی کوچک مقایسه کنیم که بسیاری از جانداران درون آن و در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند و از سر ناچاری مجبورند بر سر منابع محدودی بجنگند و یکدیگر را بکشند تا تعدادی معدود زنده

نقدی بر روایت داوکینز از مسئله وجودی ... (فاطمه احمدی و حسین فلاحی اصل) ۲۳۳

بمانند (Darwin, 1859: 73). در واقع تئوری تکامل داروین ملهم از کتاب توماس مالتوس با عنوان "جستاری در خصوص اصل جمعیت" است که در آن اثر، مالتوس استدلال می‌کند: جمعیت انسانی پس از رسیدن به مقدار معینی، رشد نمایی‌اش متوقف می‌شود زیرا بدلیل تمایل طبیعی بشر به تولید زاد و ولد و تولید فرزندان بیش از آنچه که امکان زنده ماندن را با توجه به منابع محدود فراهم می‌کند، سبب جنگ، قحطی و بیماری خواهد شد که بطور موثری اندازه جمعیت کاهش می‌یابد (Maltus, 1982: 93).

داروین بینش مالتوس را به پهنه وسیع‌تر زیستی تسری می‌دهد. دانشمندان معاصر، دیدگاه داروین در خصوص بی‌رحمی طبیعت را بسط دادند. فیلسوف هولمز رولستن (Holmes Rolston) به عنوان یکی از مدافعین و متفکرین معاصر نظریه تکامل، می‌نویسد: گرچه گناهی در طبیعت و رای اخلاق (نااخلاق) وجود ندارد، با اینحال لیستی از شرارت‌های منتخبی وجود دارد که طبیعت ممکن است بخاطر آن‌ها نیاز به بخشش داشته باشد: شکارگری، انگل‌وارگی، خودخواهی، تصادف، بی‌بصیرتی، فاجعه، بی‌اعتنایی (یکسان‌نگاری)، هدررفتگی و تباهی، مبارزه، رنج و مرگ. (Rolston, 1994: 209)

داوکینز در مصاحبه‌ای با فرانک میله (Frank Miele) می‌گوید: انتخاب طبیعی در بیرون وجود دارد و روندی بسیار ناخوشایند می‌باشد. جنگ و دندان طبیعت رنگ خون است. اما من نمی‌خواهم در این چنین دنیایی زندگی کنم. من می‌خواهم جهانی که در آن می‌زیم را بگونه‌ای تغییر دهم که انتخاب طبیعی دیگر کاربردی نداشته باشد (Miele, 1995: 3).

ادعای داوکینز مبنی بر اینکه او نمی‌خواهد در دنیایی بزید که انتخاب طبیعی بر آن حکمفرماست، تبیین‌کننده این معناست که طبیعت تا چند اندازه بی‌رحم است. جامعه‌ای را تصور کنید که همواره درگیر رقابت شدید برای بقا است. مردم در چنین جامعه‌ای بطور ثابت برای منابع محدود مبارزه می‌کنند، و بمنظور بدست آوردن غذا و دیگر مایحتاج خود به یکدیگر حمله می‌کنند و یکدیگر را می‌کشند. آن‌هایی که زنده می‌مانند خودخواه و از نظر بدنی قوی‌تر از بقیه هستند، کسانی که نگرانی اصلیشان زنده ماندن و حفظ خودشان است. افرادی مانند سالخورده‌گان، فقرا و از کارافتادگان که بی‌بهره و محروم هستند، امیدی برای زنده ماندن ندارند (Dawkins, 1990: 63). بنظر می‌رسد طبیعت با چنین جامعه‌ای قابل مقایسه باشد که افراد کمی به مرادشان که همان زنده ماندن است می‌رسند. ممکن است کسی فکر کند این توصیف از طبیعت مبالغه و اغراق است زیرا حتی در بدترین شرایط هم انسانها هرگز در چنین بازی زنده ماندن بی‌رحم حیوانی و ددمشانه‌ای زندگی نمی‌کنند. حتی اگر این حقیقت داشته باشد،

باید تصدیق کرد که میلیاردها حیوان حسمند دیگری در چنین شرایطی زندگی کرده و خواهند کرد که موجودیت انسانی ما به آن‌ها وابسته است (Dawkins, 2004: 45). افزون بر این، از یک دیدگاه تاریخی وسیع‌تر، انسان‌ها محصول فرآیند تکاملی طولانی‌ای هستند که شامل مجموعه‌ای از خشونت‌ها، بی‌رحمی‌ها و رقابت‌های غیرمنصفانه در بین نیاکان حیوانی ما می‌شده است (Dawkins, 2009: 17).

داوکینز معتقد است که «دادباوری» یعنی تبرئه مشیت الهی در قبال وجود شر، خواب را از چشم متالهان می‌رباید. او به نقل از کتاب مرجع فلسفه آکسفورد مساله شر را «توانمندترین ایراد به خداباوری سستی» می‌داند و حل و فصل مساله را برای برخی از خداباوران به سادگی آب خوردن می‌داند. از نظر او هر یک از این بهانه‌ها خریدارانی نزد متالهان دارد (Dawkins, 1990: 89).

فقط کافی است خدا را بدنهاد فرض کنید؛ مثل خدایی که در هر صفحه از عهد قدیم می‌خرامد. یا اگر چنین خدایی را دوست ندارید، خدای جداگانه‌ای اختراع کنید، و او را شیطان بنامید، و نبرد او با خدای خوب را عامل رنج موجود در جهان بشمارید. یا فرض کنید که خدا نسبت به رنج بشر بی‌اعتناست. یا به عنوان یک راه حل پیشرفته‌تر خدایی را فرض بگیرید که دغدغه‌هایی مهم‌تر از مصائب بشری دارد. یا خدایی که به رنج بشر بی‌اعتنا نیست؛ اما این رنج را بهایی می‌داند که بشر باید پردازد تا در جهان منظم و قانونمند از اراده آزاد برخوردار باشد (Dawkins, 2010: 67-68).

اما راه حل داوکینز که در این خصوص بر مبنای تکامل‌گرایی شکل گرفته است. او می‌گوید: داروین‌یسم آگاهی ما را به طرق دیگری نیز می‌افزاید. اندام‌های تکامل‌یافته، گرچه غالباً باشکوه و کارآمد می‌نماید، نشانگر نقص‌هایی نیز هستند؛ درست همان‌طور که مطابق تاریخ تکاملی می‌توانید انتظار داشته باشید (Dawkins, 1989: 39). از دید او انتظار این نقص‌ها در صورت اعتقاد به آفرینش درست نیست. وی سپس به نمونه‌هایی از این نقص‌ها اشاره کرده و به توجیه آن‌ها می‌پردازد و می‌نویسد: یکی از آن‌ها نارسایی‌های عصب حنجره در اثر التهاب گلو است که ناشی از انحراف عظیم و مصرفانه‌ای در خط سیر تکاملی این عصب است. بسیاری از بیماری‌های انسان، از درد مهره‌های پایین کمر گرفته تا فتق، و از پایین افتادگی پستان گرفته تا آسیب‌پذیری در برابر عفونت‌های سینوسی، مستقیماً ناشی از این هستند که امروزه ما بر دو پا راه می‌رویم، در حالی که بدن ما در طی صدها میلیون سال برای راه رفتن بر روی چهارپا شکل گرفته است (Dawkins, 1982: 20).

نقدی بر روایت داوکینز از مسئله وجودی ... (فاطمه احمدی و حسین فلاحی اصل) ۲۳۵

علاوه بر داوکینز فیلسوفان معاصر مانند کوئنتین اسمیت (Quentin Smith) و پاول دراپر (Paul Draper)، با بکارگیری انتخاب طبیعی آن را به عنوان برهانی علیه خداباوری مطرح و از آن دفاع کردند و در مقابل فیلسوفان خداباوری مانند ترنت داگرتی (Trent Dougherty)، مایکل جی. موری (Michael J. Murray) و کریستوفر سویتگیت (Christopher Southgate) درصدد پاسخگویی به آن برآمدند (Dagherty, 2014: 43).

اما داوکینز می‌خواهد بر روی نکته‌ای مهم انگشت بگذارد که غالباً در مقالات و مباحثات مغفول می‌ماند و آن اینست که بی‌رحمی طبیعت صورت از مسئله شر را ایجاد می‌کند که اساساً با سایر اشکال این مسئله تفاوت دارد. تمرکز مسئله شر به طور عادی روی وقایع خاص مانند هولوکاست، نسل‌کشی رواندا، سونامی بوکسینگ دی در جنوب شرقی آسیا و غیره یا انواع خاصی از وقایع مانند جنگ، کشتار، تجاوز، زمین‌لرزه، سیل و غیره است که شر محسوب می‌شوند (Dawkins, 1997: 33). اما مسئله مورد بحث پیشنهاد می‌دهد که نه تنها وقایع خاص یا انواع خاصی از وقایع، شر محسوب می‌شوند بلکه کل نظام زیستی که بنیان و اساس طبیعت است، اساساً شر می‌باشد. در نتیجه، او آن را "مسئله شر نظام‌مند" می‌نامد (Dawkins, 1995: 13). مشکل شر نظام‌مند نیرومندتر از مسئله شر سنتی است زیرا، باز هم، کانون توجه آن بر روی چیزی اساسی‌تر از وقایع خاص یا انواع رویدادهایی که شر تلقی می‌شوند می‌باشد. حتی اگر نظریه‌های عدل الهی با موفقیت مسئله استاندارد شر را با کم اهمیت جلوه دادن شر موجود در اتفاقات خاص یا انواع خاصی از وقایع نشان دهند، الحاد با این مساله درگیر می‌شود.

۳. خوش‌بینی وجودی

۱.۳ چرستی خوش‌بینی وجودی

برای تحلیل مشکل شر نظام‌مند ضروری است به بررسی "خوش‌بینی وجودی" بپردازیم. "خوش‌بینی وجودی" نظریه‌ای است که براساس آن جهان، من حیث‌المجموع، مکان خوبی است و ما باید از موجودیت خود در آن قدردان باشیم. فصل اول کتاب پیدایش آفرینش انسان‌ها و حیوانات توسط خدا را توصیف می‌کند، و گزارش می‌دهد، "خدا هرآنچه را کرده بود بدید، بسی نیکو بود." (پیدایش ۱:۱۳۱) ادعای مشهور لایب‌نیتس مبنی بر اینکه این جهان بهترین جهان ممکن است بسیار حائز اهمیت است، اما تقریباً همه خداباوران قبول دارند که در کل این دنیا یک دنیای خوب است، و در واقع، یک دنیای بسیار خوب است. از این رو، سعادت و قدردانی، از منظر دینی و خداباورانه، واکنش‌های طبیعی به نظر می‌رسند (Adams,

29: 1989). کتاب مقدس در واقع مشحون از ابراز تشکر از خدا است: خداوند را شکر کنید، زیرا او خوب است. عشق او برای همیشه پابرجاست. (مزامیر ۱: ۱۱۸)

در هر زمان و به هر چیز، به نام خداوند ما عیسی مسیح، خدای پدر را شکر گزاریید. (رساله به افسسیان ۵: ۲۰) هر عطای عالی و هر دهش کامل از بالا می‌آید و از پدر نورها نازل می‌شود که نزد او هیچ دگرگونی و سایه تغییری نیست. (رساله یعقوب ۱: ۱۷)

۲.۳ خوش‌بینی وجودی از منظر خداپاوران و ملحدان

فیلسوفان خداپاور معمولاً این عبارات را تکرار و از این طریق خوش‌بینی وجودی را تصدیق می‌کنند. آن‌ها فکر می‌کنند تشکر و عبادت‌مان نسبت به خدا مرهون و مدیون ایجاد و حفظ وجودمان توسط اوست. توماس وی. موریس (Thomas V. Morris)، برای نمونه، بر خوش‌بینی وجودی صحنه می‌گذارد با این ادعا که: “ما... وظیفه داریم خدا را پرستش کرده و قدردان کمک‌های او باشیم. (Morris, 1984: 261)” بر همین نهج، رابرت مری آدامز (Robert Merrihew Adams) می‌نویسد، “افرادی که خدا را می‌پرستند، معمولاً او را به خاطر درستکاری اخلاقی و قضای الاهی (داوری، حکم) درستش در خلق ما ستایش نمی‌کنند. آن‌ها خدا را تنها بدلیل آفریدن و موجودیتشان شکر می‌گذارند.” (Adams, 1972: 324) ریچارد سویین برن (Richard Swinburne) از این هم فراتر می‌رود و اذعان می‌کند که عبادت نه تنها بیان مناسبی از خوش‌بینی وجودی است بلکه واکنش ضروری به خدا است: “پرستش ضروری است و پاسخ درخور محترمانه و سزاوارانه انسان به خالقش است” (Swinburn, 1981: 126).

به هر روی، خوش‌بینی وجودی تنها مختص خداپاوران نیست. داوکنیز به عنوان یک ملحد آن را تصدیق می‌کند زیرا مستلزم هیچگونه سرسپردگی به خداپاوری نیست. در واقع، اکثر ملحدان نیز آن را تأیید می‌کنند. داوکنیز و سایر ملحدان اغلب به عنوان افرادی هیچ‌انگار، منفی و بدبین که فکر می‌کنند زندگی بی‌معنا و مهمل است به تصویر کشیده می‌شوند. هستی‌شناسی آن‌ها محدود به جهان مادی است و مطابق با این تلقی، گمان می‌کنند هیچ چیز در مورد وجود فانی ما نیست که بخاطر آن باید احساس خوشبختی یا قدردانی کنیم، مطمئناً ملحدانی از این دست هستند. به عنوان مثال، دیوید بناتار (David Benatar) اظهار داشت که موجودیت یافتن همیشه آسیب جدی است. او می‌نویسد:

اگرچه اتفاقات خوب در زندگی باعث می‌شود که زندگی خوشایندتر از آنچه پیش می‌آمد، پیش برود، اما اگر کسی وجود نمی‌داشت، نمی‌توانست از نبود آن‌ها محروم شود. کسانی که

هرگز وجود ندارند نمی‌توانند محروم شوند. با این وجود، هر کس با به هستی درآمدن، صدمات بسیار جدی متحمل می‌شود که در صورت عدم هستی یافتن می‌توانست ایجاد نشود. (Benatar, 2006: 60) بناتار از این مشاهدات این قضیه را استنتاج می‌کند که از نظر اخلاقی تولیدمثل خطاست و بنابراین، تعداد بهینه بشر دقیقاً صفر است. در حقیقت گفته او به این معنی است که اگر تمام شرایط برابر باشد، انقراض هر چه زودتر بشر بهتر خواهد بود (Benatar, 2006: 65).

با این وجود، تعداد کمی ملحد وجود دارند که بسیار بدبین و هیچ انگار هستند. بسیاری از ملحدان اگر نه اکثرشان، باور دارند که ما دلیل خوبی داریم که فکر کنیم دنیا روی هم‌رفته خوب است و ما باید خوشحال و سپاسگزار باشیم که در آن زندگی می‌کنیم. خوش‌بینان ملحد معتقدند که اگرچه آنها به وجود خدا یا زندگی پس از مرگ اعتقادی ندارند، اما هنوز هم عقلانی و خردپذیر است از اینکه زنده هستند خوشحال و سپاسگزار باشند. به عنوان نمونه، پل کورتز (Paul Kurtz)، فیلسوف آمریکایی که به عنوان پدر انسان‌باوری سکولار معاصر شناخته می‌شود، استدلال می‌کند که فرد می‌تواند ضمن پذیرش جهان‌بینی طبیعت‌گرایانه، همچنان زندگی شاد و پربراری داشته باشد (Kurtz, 2004: 90). داوکینز نیز به عنوان یک انسان‌باور سکولار برجسته، قدردانی و سپاس خود را از زنده بودن زمانی که عظمت و شکوه‌مندی طبیعت را به نظاره می‌نشیند ابراز می‌کند. داوکینز در سال ۲۰۰۹ در مناظره‌ای با عنوان "الحاد، بنیادگرایی جدیدی است" که توسط ایتلجنس سکوارد (هوش به توان دو)^۳ حمایت می‌شد، عنوان می‌کند: وقتی دراز می‌کشم و در یک شب روشن به راه شیری نگاه می‌کنم و مسافت‌های وسیع فضا را می‌بینم و به این می‌اندیشم که اینها اختلافات گسترده‌ای نیز در زمان دارند، زمانی که من به گراند کانیون نگاه می‌کنم و می‌بینم که لایه‌ها در طول دوره‌هایی که ذهن انسان نمی‌تواند درک کند، به پایین، پایین و پایین می‌رود، من کاملاً مشحون از احساس تقریباً پرستش می‌شوم ... این نوعی احساس ستایش مطلق و صریحی است از اینکه من زنده هستم تا این شگفتی‌ها را درک کنم. وقتی میکروسکوپ را نگاه می‌کنم، همان احساس به من دست می‌دهد: من سپاسگزار و قدردانم از اینکه که زنده هستم تا این شگفتی‌ها را درک کنم. (Dawkins, 2009: 32) همچنین داوکینز در نوشته‌اش با عنوان "بزرگ‌ترین نمایش روی زمین"، در دانشگاه اوکلند، اظهار کرد: "موجودیت بسیار نامحتمل ما و فرآیندهای فرگشتی قانون‌واری که آن را شدت می‌بخشد، انگیزه‌ایست برای ما که قدردان باشیم. چنین قدردانی مدیون یا معطوف به کسی یا چیزی نیست." (Dawkins, 2009: 29) ملحدی دیگر، گرتا کریستینا (Greta Christina)، می‌نویسد:

من کاملاً از داشتن چیزهای خوب در زندگی که خود آن‌ها را بدست نیاوردم آگاهم. از جمله مهمتر از همه، موجودیتم. و احساس ناخوشایند و نادرستی است که به نوعی این آگاهی را ابراز نکنیم. این احساسی زجرآور، یا محق، یا فرو رفته در خویش است. من دوست ندارم با بخت و طالع خویم چنان رفتار کنم که انگار این فقط دین من است. فکر می‌کنم قدردانی چیز خوبی است. (Christina, 2011: 33)

به نظر می‌رسد تفسیر این نقل قول‌ها به عنوان مویدی بر خوش‌بینی وجودی معقول است. داوکینز و کریستینا خوش‌بینی وجودی خود را از منظر “من” بیان می‌کنند، اما با تعبیر همدلانه، آن‌ها فقط نمی‌گویند که در زمره افراد استثنایی هستند که از زنده بودنشان شاد و سپاسگزارند. در غیراینصورت، دیدگاهشان صورتی از بدبینی بود که تنها شامل خودشان نمی‌شد. خوش‌بینی وجودی نوعی جهان بینی است متفاوت از این ادعای آشکار که “من به سبب زنده بودنم شاد و قدردان هستم (اما در مورد دیگران اطلاعی ندارم)”. داوکینز قدردانی خود را معطوف به خدا نمی‌کند زیرا، به هر روی، وی اعتقادی به وجود خدا ندارد. در عوض، قدردانی وی از منظر اینکه جهان چقدر شگفت‌انگیز و وجود آن‌ها تا چه پایه غیرمحتمل است، بیان می‌شود. خواه ناخواه وی می‌تواند بدون فرض هرگونه کنشگر و عاملی مانند خدا، سپاسگزاری خود را ابراز کند، هر چند اینکه قدردانی وی معطوف به چه کسی هست سؤال مهمی است، اما در این مقاله به آن نمی‌پردازیم آنچه در اینجا برای هدفمان حائز اهمیت می‌باشد اینست که خوش‌بینی وجودی نه تنها توسط خداباوران که همچنین توسط ملحدانی همچون داوکینز هم به طور چمشگیری پذیرفته شده است.

۴. نسبت خوش‌بینی وجودی و شر نظام‌مند

۱.۴ خوش‌بینی وجودی علیه الحاد

نسبت خوش‌بینی وجودی و مسئله شر نظام‌مند برای این مقاله بسیار حائز اهمیت است. از نظر داوکینز مسئله شر نظام‌مند در ابتدا علیه خداباوری قد علم می‌کند زیرا به نظر می‌رسد نظام زیستی، که متضمن درد و رنج بسیاری برای حیوانات حسمند است که از طریق قانون انتخاب طبیعی تطور می‌یابند، با وجود یک خدای قادر مطلق و اخلاقاً کامل ناسازگار می‌باشد. این مسئله سؤالی را پیش می‌کشد که چرا خدا چنین نظام زیستی خشونت آمیز، بی‌رحمانه و ناعادلانه‌ای ایجاد می‌کند، اگر ماهیت او به گونه‌ای باشد که به اندازه کافی قدرتمند و خیرخواه است تا از آن جلوگیری کند (Dawkins, 1979: 69-70)؟

نقدی بر روایت داوکیدز از مسئله وجودی ... (فاطمه احمدی و حسین فلاحی اصل) ۲۳۹

به منظور بررسی دقیق‌تر، مسئله وجودی شر نظام‌مند را می‌توان به شکل ذیل صورتبندی کرد. هسته اصلی مسئله، ناسازگاری آشکار بین دو مضمون زیر است:

۱. این واقعیت علمی که وجود ما اساساً به یک نظام زیستی خشن، بی‌رحم و ناعادلانه وابسته است که برای بسیاری از انسانها و دیگر موجودات حسمند درد و رنج به همراه دارد.

۲. خوش‌بینی وجودی که طبق آن جهان در کل جای خوب‌بست و ما باید برای موجودیت و بودنمان در این جهان قدردان و سپاسگزار باشیم.

گزینه ۲ ضمن تصدیق گزینه ۱ مانند ابراز خوشحالی و قدردانی از زندگی با صورتک‌های خندان می‌ماند، در حالیکه همزمان می‌دانیم ما روی اجساد افراد و حیوانات حسمند بی‌شماری ایستاده‌ایم که به طرز دردناک و زجرآوری جان خود را از دست داده‌اند تا ما زنده بمانیم. کمیت و کیفیت بهایی که این افراد و حیوانات برای بقا ما باید پرداخت کنند بطرز ناموجهی زیاد بنظر می‌رسند (Levy, 2002: 33-36). به عبارت دیگر، این مسئله بر این فرض استوار است:

۱. اگر انتخاب طبیعی بر طبیعت حکمفرما نبود، ما دیگر وجود نمی‌داشتیم.
این مستلزم گزاره زیر نیست که:

۲. هیچ جهان ممکن وجود ندارد که در آن انتخاب طبیعی بر طبیعت حاکم نباشد و ما وجود داشته باشیم.

در عوض، گزاره ۱ مستلزم گزاره زیر است:

۳. در نزدیکترین جهان ممکن به دنیای واقعی که در آن انتخاب طبیعی بر طبیعت حاکم نیست، ما وجود نداریم.
و این سازگار با گزاره زیر است:

۴. جهان ممکن وجود دارد که در آن انتخاب طبیعی بر طبیعت حاکم نباشد و ما وجود داشته باشیم.

اما جهان توصیف شده در گزاره ۴ بسیار متفاوت از دنیای واقعی است، زیرا قوانین طبیعت در چنین جهانی با قوانینی که در جهان واقعی بکار بسته می‌شود متفاوت است. آرزوی متفاوت بودن قوانین طبیعت، آنقدر اساسی و بنیادی است که باعث تضعیف خوش‌بینی وجودی می‌شود، خوش‌بینی‌ای که طبق آن دنیا من حیث‌المجموع خوب است و ما باید از اینکه در آن زنده‌ایم خوشحال و سپاسگزار باشیم. چه نوع جهانی است که در آن بدون انتخاب طبیعی

وجود داریم؟ شاید جهانی باشد که ما (یا همتایان ما) موجودات مبتنی بر سیلیکون هستند که توسط یک هوش بالاتر ایجاد شده‌اند یا ارواح غیرمادی که در اثر تکامل بوجود نمی‌آیند. اما اگر آرزوی اینکه چنین جهانی، به جای دنیای ما، واقعی بود و همچنین آرزوی اینکه ما در چنین جهانی زندگی می‌کردیم، بدان معنی است که ما فکر می‌کنیم که نه این جهان کنونی ما خوب است و نه ما خوشحال و سپاسگزار از زندگی کردن در آن هستیم (Murray, 2008: 29).

با این حال، می‌توان مسئله شر نظام‌مند را نه از طریق یک خدای قادر مطلق و اخلاقاً کامل که از منظر خوش‌بینی وجودی صورت‌بندی کرد و آن را چالشی علیه الحاد داوکینز و سایر همفکرانش قرار داد. در نتیجه نیروی محرک مسئله می‌تواند به صورت زیر مطرح گردد: چرا باید گمان کنیم که جهان سراسر خوب است و همچنین اگر وجود ما اساساً به یک نظام زیستی خشونت‌آمیز، بی‌رحم و ناعادلانه وابسته باشد، که برای شماری بیرون از حد حیوانات حسمند درد و رنج را به ارمغان می‌آورد، از زنده بودن در چنین جهانی باید حس رضایت داشت.

آنچه در مورد مسئله وجودی شر نظام‌مند منحصر به فرد است این است که پای خدا را به میان نمی‌آورد؛ در حقیقت این مسئله تنها بر تعارض و تباین بین شر نظام‌مند و خوش‌بینی وجودی استوار است. این بدین معناست که این مسئله نه تنها برای خداباوران بلکه برای داوکینز و ملحدانی که خوشبینی وجودی را تصدیق می‌کنند، یک چالش محسوب می‌شود. ادعای داوکینز در کتاب «بزرگترین نمایش روی زمین» این بود که «موجودیت بسیار نامحتمل ما و فرآیندهای تکاملی قانون‌واری که آن را شدت می‌بخشد، انگیزه‌ایست برای ما که قدردان باشیم.» اگر فرآیندهای تکاملی مسبب درد و رنج برای شمار بیرون از حد انسان‌ها و حیوانات حسمند باشد، بنظر می‌رسد برای ملحدانی مانند داوکینز دفاع مستمر از خوش‌بینی وجودی غیر ممکن و ناشدنی باشد.

۵. چالش خوش‌بینی وجودی و مساله شر نظام‌مند برای الحاد

خوش‌بینی وجودی در ارتباط با مسئله وجودی شر نظام‌مند، مربوط به خوشبختی و سپاسگزاری یک فرد نیست. این امر بیشتر با جهان و بشریت در کل مرتبط است. البته خوش‌بینی وجودی نشان نمی‌دهد که دنیا بالمره خوب و یا اینکه زندگی تک تک افراد دنیا خوب است. این امر روا می‌دارد که مناطق خاصی از جهان خوب نیستند و زندگی‌های نگون‌بختی وجود دارد که ابراز خوشبختی یا قدردانی در آن‌ها معنا ندارد. خوش‌بینی وجودی

در عوض می‌گوید دنیا در کل و من حیث المجموع خوب است و ما باید از زندگی در آن خوشحال و سپاسگزار باشیم (Dawkins, 1986: 55-56).

در اینجا توضیحی روشن‌گر از خوش‌بینی وجودی ضروری است: فرض کنید چیزهای مثبت در دنیا و زندگی به رنگ زرد می‌باشند، در حالی که چیزهای منفی در جهان و زندگی به رنگ خاکستری است. خوش‌بینی وجودی می‌گوید اگرچه ممکن است مناطقی از جهان و زندگی مردم وجود داشته باشد که عمدتاً به رنگ خاکستری رنگ‌آمیزی شده‌اند، در مجموع بخش بسزایی از کل تصویر به رنگ زرد رنگ شده است. خوش‌بینی وجودی این دیدگاه نیست که فقط بخشی از جهان که در آن ساکن هستیم زرد است یا اینکه فقط زندگی من به رنگ زرد رنگ‌آمیزی شده است. این دیدگاه دربردارنده اینست که بسیاری از مناطق دیگر جهان و زندگی بسیاری از مردم نیز به رنگ زرد رنگ‌آمیزی شده است (Parfit, 1984: 74). حال، وجود انتخاب طبیعی نشان می‌دهد که این تلقی از زندگی و جهان نادرست است. اگر سطح زرد را جدا کنیم، یک قسمت زیرین بسیار بزرگ خاکستری رنگ وجود دارد که با نظام زیستی خشن، بی‌رحم و ناعادلانه مرتبط است. یعنی بخش بزرگی از جهان مادی، از جمله بسیاری از زندگی‌های در آن -برخلاف تصور اولیه- خاکستری رنگ‌آمیزی شده است.

در این مقاله استدلال شد که مسئله وجودی شر نظام‌مند هم در مورد خداآوری و هم در مورد الحاد صدق می‌کند زیرا خوش‌بینی وجودی مستقل از اعتقاد به وجود خدا است. در نتیجه، مسئله شر یا به عبارت دقیق‌تر، مسئله وجودی شر نظام‌مند دیگر مشکلی نیست که منحصرأ به خداباوران تعلق داشته باشد. چشمگیر است مشاهده اینکه صورتی از مسئله شر وجود دارد که می‌تواند علیه ملحدانی همچون داوکینز و همفکرانش بسان خداباوران مطرح گردد. اما نکته مهم و نظرگیر اینجاست که خداباوران به طور قابل توجهی در موقعیت بهتری نسبت به داوکینز و سایر ملحدان در پرداختن به این موضوع قرار دارند. داوکینز و سایر ملحدان معمولاً فکر می‌کنند که جهان مادی همه آنچیزی است که وجود دارد، بنابراین گستره هستی‌شناسی آنها کاملاً محدود است. از طرف دیگر، خداباوران معمولاً تصور می‌کنند جهان مادی همه آن چیزی نیست که وجود دارد. به عنوان مثال، آنها فکر می‌کنند که خدا، یک موجود روحانی که فراتر از جهان مادی ماست وجود دارد، و همچنین یک زندگی پس از مرگی هست که ورای زندگی ما در جهان مادی است. بنابراین، گستره هستی‌شناسی آنها، به صورت معنادار و احتمالاً به طور نامحدودی وسیع‌تر از داوکینز و ملحدان است.

در نقد دیدگاه داوکینز در مورد رنگ‌آمیزی باید گفت اگر بخش بزرگی از جهان مادی و بخش اعظمی از زندگی در آن به رنگ خاکستری رنگ شود، ملحدان باید از خوش‌بینی وجودی، که مستلزم این است که این اجزاء عمدتاً به رنگ زرد هستند، دست بکشند. با این حال، خداباوران، که اعتقاد ندارند جهان مادی یا زندگی در آن نمایانگر همه آن چیزهایی است وجود دارد، هنوز هم می‌توانند باور داشته باشند که جهان و زندگی در آن جملگی خوب و به طور عمده به رنگ زرد نقاشی شده‌اند، زیرا جهان مادی و زندگی در آن فقط بخش کوچکی از تمام واقعیت هستند. اجازه دهید این نکته را در رابطه با پاسخ‌های خداباورانه موجود به مسئله استاندارد شر علیه خداباوری تقویت کنیم. پاسخ نظریه پرورش روح، بعنوان مثال، می‌گوید که درد و رنج با وجود یک خدای قادر مطلق و اخلاقاً کامل سازگار است زیرا آنها برای رشد روحانی و معنوی ما ضروری هستند. رشد معنوی از این نوع حتی برای افرادی که در جوانی می‌میرند مفید فایده است زیرا طبق این پاسخ، زندگی محدود به این جهان مادی نمی‌شود؛ ممکن است یک زندگی پس از مرگ یا تن‌یابی دوباره وجود داشته باشد. پاسخ دینی شکاکانه، به عنوان مثالی دیگر، عنوان می‌کند که ما به طور کامل نمی‌توانیم درک کنیم که چرا خداوند اجازه حضور درد و رنج را در جهان داده است. این بدان معنا نیست که خداوند دلیل خوبی برای این کار ندارد؛ بلکه این بدان معنی است که ما، از نظر شناختی یا اخلاقی، به صورت قابل توجهی محدودتر از خدا هستیم.

بعنوان مثالی دیگر، در پاسخ به مسئله شر، مریلین مک‌کورد آدامز می‌گوید: «صمیمیت و یکدلی با خدا حتی وحشتناک‌ترین اشکال شر را فرامی‌گیرد و بر هر دلایل در نگاه نخست و بدیهی که سبب شود مردم در ارزش زندگی‌شان شک کنند غلبه می‌کند» (Adams, 1989: 82). با استفاده از صورتبندی آدامز، خدا شر را «شکست» می‌دهد، حتی اگر ممکن باشد پاسخ دست‌یافتنی بشری به این سؤال که چرا باید شر وجود داشته باشد در دسترس نباشد. این پاسخ‌های خداباورانه را می‌توان با جرح و تعدیل‌های ضروری برای مسئله وجودی شر نظام‌مند اعمال کرد. چنین رویکردی حاکی از آن است که، حتی اگر بخش بزرگی از جهان مادی و زندگی در آن به رنگ خاکستری باشد، خداباوران دارای منابعی هستند که با استفاده از آنها می‌توان نشان داد که ممکن است تصویر کلی عمدتاً زرد رنگ باشد. هیچ‌یک از این پاسخ‌ها در دسترس داوکینز و ملحدان همفکرش نیست زیرا، مجدداً، هستی‌شناسی الحادی داوکینز محدود به جهان مادی است. برعکس، هر پاسخی که ملحدان بتوانند مطرح کنند، در دسترس خداباوران نیز هست، زیرا هستی‌شناسی خداباورانه عالم مادی را نیز شامل می‌شود.^۴

بحث در باب اینکه آیا هیچ‌یک از پاسخ‌های خداپاورانه بیان شده در این نوشتار موفق به حل مسئله وجودی شر نظام‌مند می‌شوند یا خیر، در این نوشته نمی‌گنجد. آنچه در اینجا حائز اهمیت است این است که، جدای از موفقیت آنها، خداپاوران در رابطه با مسئله وجودی شر نظام‌مند به میزان قابل توجهی در شرایط بهتری نسبت به داوکینز و سایر ملحدان قرار دارند. آنها در هستی‌شناسی خود امکانات و پشته‌های بسیار بزرگ‌تر و احتمالاً بی‌نهایت بزرگ‌تری از ملحدان دارند که می‌توانند در دفاع از خداپاوری به آن متوسل شوند. خداپاوران با توسل به مواردی و رای عالم مادی، مانند خدا و زندگی پس از مرگ، می‌توانند رویکردهای بی‌شماری برای مسئله مذکور بسط دهند، رویکردهایی که ملحدان به آنها دسترسی ندارند. از این رو، اغراق‌آمیز نیست اگر بگوییم مسئله وجودی شر نظام‌مند در درجه اول مسئله شر برای داوکینز و سایر ملحدان است.

۶. نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شد چهار نکته زیر بیان شود. اول، مسئله شر نظام‌مند، که متمرکز بر کل نظام زیستی است که وجود موجودات بر آن استوار می‌باشد، از مسئله سستی شر، که تنها بر حوادث خاص یا انواع خاص وقایع تکیه دارد، نیرومندتر است. دوم، هم خداپاوران و هم داوکینز و همفکرانش، خوش‌بینی وجودی را تأیید می‌کنند، که براساس آن، جهان من حیث‌المجموع خوب است و ما باید از زندگی در آن خوشحال و سپاسگزار باشیم. سوم، مسئله وجودی شر نظام‌مند، که خوش‌بینی وجودی را در دل خود دارد، نه تنها معطوف به خداپاوران بلکه معطوف به داوکینز و ملحدان هم می‌شود. چهارم اینکه، تا آنجا که به مسئله وجودی شر نظام‌مند مربوط می‌شود، داوکینز و ملحدان نسبت به خداپاوران خود را در معرض یک مشکل معنادار و بااهمیتی می‌یابند زیرا هستی‌شناسی ملحدان بسیار محدودتر است و چیزی وجود ندارد که آنها بتوانند و رای جهان مادی برای حل مشکل به آن متوسل شوند.

ما بطور عادی تصور می‌کنیم که مسئله شر، دلیلی برای رها کردن خداپاوری و انگیزه‌ای برای اتخاذ الحاد فراهم می‌کند. با این حال ممکن است راه دیگری وجود داشته باشد. مسئله شر، یا حداقل مسئله وجودی شر نظام‌مند، دلیلی برای رها کردن الحاد و انگیزه‌ای برای پذیرش خداپاوری بدست می‌دهد. مسأله شر تنها مشکل خداپاوران نیست؛ تکامل‌گرایان ملحدی همچون داوکینز نیز باید به آن پاسخ قانع‌کننده دهند. اینکه داوکینز معتقد است انتظار این نقصها و شرها در صورت اعتقاد به آفرینش درست نیست، سخن بی‌پایه‌ای است و اینکه برخی

نارسایی‌ها در یک اندامه را به دلیل انحراف عظیم در خط سیر تکاملی آن میداند، ادعایی اثبات نشده و بی‌پایه‌تر است. اساساً وجود این انحراف در سیر تکاملی یک اندامه و ایجاد نارسایی و شر پذیرفتنی نیست. جالب است که انتخاب طبیعی موجودی باهوش و هدفگذار مثل انسان را طراحی میکند؛ اما نمی‌تواند جلو نارسایی‌ها و نقص‌های او را بگیرد. این داروین‌سب و انتخاب طبیعی است که باید پاسخگوی وقوع این شرور باشد. ما معتقدیم مسأله شرور توانمندترین ایراد به هر نظریه و نظامی غیر از نظریه خلقت است. این داوکینز و ملحدان هستند که به هر شکل ممکن قادر به توجیه شرور نخواهند بود.

پیچیده‌انگاری و تبیین ناپذیرپنداری وجود خدا، توهم فقدان شواهد کافی بر وجود او و ادعای شرور به عنوان عوامل انگیزشی الحاد در تفکر داوکینز، ریشه در تشبیه، همانندسازی و مقایسه خدا با سایر موجودات دارد و این در حقیقت یک خطای معرفتی است. انگیزه‌های پوزیتیویستی الحاد قبل از آنکه نفی کننده خدا باشد، اثبات کننده او است. آنچه خدا را اثبات و از نظر معرفت‌شناختی وجود او را تبیین‌پذیر می‌سازد، عدم پیچیدگی و عدم همانندی او با اندام‌های مادی و شبه مادی است. ادعای فقدان شواهد کافی نیز در حقیقت ادعای شواهد حسی و تجربی است، در حالی که خداوند قبل از هر شهادی بوده و دنبال شاهد مادی و تجربی بودن به نوعی تنزل دادن بحث از علت به معلول است و این نیز یک خطای معرفتی و علمی آشکار است. آنچه به عنوان فقدان شواهد کافی، انگیزه الحاد تلقی می‌شود، در حقیقت انگیزه اثبات خداست. مسأله شرور نیز نمی‌تواند عاملی برای الحاد و نفی خدا شود. هر نظریه و سیستمی برای مبدأ نظام هستی با چالش شرور مواجه است و اتفاقاً شرور توانمندترین ایراد به نظریه غیر خلقت در کنار سایر ایرادات است. کوتاه سخن آنکه عوامل انگیزشی الحاد در حقیقت، انگیزه‌های اثباتی خدا هستند.

پی‌نوشت‌ها

۱. هرچند داوکینز صراحتاً از واژه‌های "شادمان" (happiness) یا "سپاسگزار" (gratitude) سخن نمی‌گوید، اما در عباراتی در کتاب گسیختن رنگین‌کمان همچون:

"We are going to die, and that makes us the lucky ones." (Dawkins, 2000: 1).

می‌توان نوعی نگاه قدر دانانه به بودن در جهان را مشاهده کرد. این تفسیر، نه از لفظ، بلکه از روح سخن داوکینز برمی‌آید، و می‌توان آن را شکلی از "سپاسگزاری طبیعت‌گرایانه" دانست.

نقدی بر روایت داوینز از مسئله وجودی ... (فاطمه احمدی و حسین فلاحي اصل) ۲۴۵

۲. متن کامل بیش از ۷۵۰۰ نامه چارلز داروین، از جمله مطالب ذکر شده در این مقاله، در وبسایت پروژه مکاتبات داروین موجود است: (<http://www.darwinproject.ac.uk>)

3. <https://www.intelligencesquared.com>

۴. ممکن است کسی ادعا کند که مشکل وجودی شر نظام‌مند علیه ملحدانی که ناشناخت‌انگاری اخلاقی (moral noncognitivism) را تأیید کنند، نیست. به نظر می‌رسد که این ملحدان قادر به جلوگیری از این مشکل هستند زیرا به عنوان مثال می‌گویند این گزاره که انتخاب طبیعی شر است هیچ ارزش صدقی ندارد با این حال، این ادعا بسیار قوی به نظر می‌رسد، زیرا اگر ناشناخت‌انگاری درست است، پس مسئله وجودی شر نظام‌مند برای خداپاوران هم بوجود نمی‌آید. ممکن است در این مرحله ادعای مورد نظر به شرح زیر دوباره صورتبندی گردد: مشکل وجودی شر نظام‌مند برای خداپاورانی که ناشناخت‌انگاری اخلاقی را تأیید کنند، بوجود نمی‌آید در حالی که برای خداپاورانی که ناشناخت‌انگاری اخلاقی را رد می‌کنند مشکل آفرین است. در مقام پاسخ، به نظر می‌رسد که خداپاوران باید تصمیم بگیرند که آیا ناشناخت‌انگاری اخلاقی برآستی صحیح است یا خیر. به هر حال، فارغ از صحیح بودن یا نبودن ناشناخت‌انگاری اخلاقی، به نظر می‌رسد ملحدان همچنان بر روی زمینی سست قرار دارند زیرا:

الف: اگر ناشناخت‌انگاری اخلاقی صادق باشد، مسئله وجودی شر نظام‌مند نه برای خداپاوران و نه برای ملحدان بوجود نمی‌آید. ب: اگر ناشناخت‌انگاری اخلاقی نادرست باشد، مسئله برای هر دو خداپاوران و ملحدان پیش می‌آید.

کتاب‌نامه

سیار، پیروز، بی‌تا، ترجمه عهد عتیق و عهد جدید، جلد اول، نشر نی

- Adams, Marilyn McCord. (1989). "Horrendous Evils and the Goodness of God." Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume 63
- Adams, Robert Merrehew. (1972). "Must God Create the Best?" Philosophical Review 81
- Benatar, David. (2006). Better Never to Have Been: The Harm of Coming into Existence. Oxford: Clarendon Press.
- Bishop, John. (2010). "Secular Spirituality and the Logic of Giving Thanks." Sophia
- Christina, Greta. (2011). "Intransitive Gratitude: Feeling Thankful in a Godless World." Freethoughtblogs, 28 November. <http://freethoughtblogs.com/greta/2011/11/28/intransitive-gratitudefeelingthankfulinagodlessworld/>.
- Colledge, Richard J. (2013). "Secular Spirituality and the Hermeneutics of Ontological Gratitude." Sophia 52: 27-43.
- Darwin, C. (1859). On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life. John Murray, London.

- Darwin, C. (1839/2002). *The Voyage of the Beagle*. Dover Publications. New York.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. (Volume 1). Chicago & New York. RandMacNally & Company Publishers.
- Dawkins, Richard. (2006). *The God Delusion*. Boston: Houghton Mifflin.
- Dawkins, Richard. (2000). *Unweaving The Rainbow: Science, Delusion and the Appetite for Wonder*. Publisher: Mariner Books
- Dawkins, Richard. (2009). "Atheism is the New Fundamentalism." Debate sponsored by Intelligence Squared at Wellington College, New Zealand, 29 November. <https://www.youtube.com/watch?v=I5PPIOuTBFM>
- Dawkins, Richard. (2010). "The Greatest Show on Earth." Paper delivered at the University of Auckland, New Zealand, 13 March.
- Dawkins, Richard. (1990). *The evolution of evolvability*. In *Artificial Life* (Langton, C, ed). Addison-Wesley. New York.
- Dawkins, Richard. & Krebs, J. R. (1979). *Arms races between and within species*. Proceedings of the Royal Society of London: Series B
- Dawkins, Richard. (1989). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University press.
- Dawkins, Richard. (1982). *The Extended Phenotype*. Oxford: W. H. Freeman.
- Dawkins, Richard. (1986). *The Blind Watchmaker*. Harlow: Longman.
- Dawkins, Richard. (1995). *River Out of Eden*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Dawkins, Richard. (1997). *Climbing Mount Improbable*. New York: Norton.
- Dawkins, Richard. (2003). *A Devil's Chaplain, Reflections on Hope, Lies, Science And Love*, Boston: Houghton Mifflin..
- Dawkins, Richard. (2004). *The Ancestors Tale: A Pilgrimage To The Dawn Of Life*. London: Penguin.
- Dawkins, Richard. (2011). *The Magic Of Reality: How We Know What,s Reality True*. Free Press.
- Dawkins, Richard. (2009). *The Greatest Show On The Earth: The Evidance For Evolution*. Free Press.
- Dougherty, Trent. (2014). *The Problem of Animal Pain: A Theodicy for All Creatures Great and Small*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Draper, Paul. (1989). "Pain and Pleasure: An Evidential Problem for Theists." *Noûs*
- Draper, Paul. (2012). "Darwin's Argument from Evil." In *Scientific Approaches to the Philosophy of Religion*, edited by Yujin Nagasawa, 49–70. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kurtz, Paul. (2004). *Affirmations: Joyful and Creative Exuberance*. Amherst, NY: Prometheus Books.
- Lacewing, Michael. (2015). "Can NonTheists Appropriately Feel Existential Gratitude?" *Religious Studies* 52: 145–65.
- Levy, Neil. (2002). "The Apology Paradox and the NonIdentity Problem." *Philosophical Quarterly* 52: 358–68.
- Malthus, Thomas R. ([1798] 1982). *An Essay on the Principle of Population; and, A Summary View of the Principle of Population*, edited with an introduction by Antony Flew. Harmondsworth: Penguin.

نقدی بر روایت داوکینز از مسئله وجودی ... (فاطمه احمدی و حسین فلاحی اصل) ۲۴۷

- Miele, Frank. (1995). "Darwin's Dangerous Disciple: An Interview with Richard Dawkins." *Sceptis* 3 (4). https://sceptis.net/eng/articles/id_3.php/.
- Morris, Thomas V. (1984). "Duty and Divine Goodness." *American Philosophical Quarterly* 21: 261–8.
- Murray, Michael J. (2008). *Nature Red in Tooth and Claw: Theism and the Problem of Animal Suffering*. Oxford: Oxford University Press.
- Parfit, Derek. (1984). *Reasons and Persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Rolston, Holmes, III. (1994). "Does Nature Need to be Redeemed?" *Zygon*
- Swinburne, Richard. (1981). *Faith and Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- <https://www.alumni.auckland.ac.nz/en/photogalleriesandvideo/publiclectures/richarddawkinsthegreatestshowonearthlive/richarddawkinsthegreatestshowonearthlive1.html>

